

Sten Lindström och Włodzimierz Rabinowicz

Kaplan i Uppsala

Stig Kanger, professor i teoretisk filosofi i Uppsala, tog 1970 initiativet till en årligen återkommande föreläsningsserie — de s k Hägerström-föreläsningarna. Fram till sin bortgång i mars -88 var Kanger också den drivande kraften bakom detta arrangemang. Tack vare honom fick Uppsalapubliken stifta bekantskap med så framstående filosofer som Quine, Davidson, Church, Kripke, von Wright och många andra.

Årets Hägerströmföreläsare, den siste som Stig Kanger fick tillfälle att inbjuda, var David Kaplan. Under hela sin vetenskapliga karriär har Kaplan varit verksam vid University of California, Los Angeles. Där studerade han för Rudolf Carnap, Alonzo Church och Richard Montague. Tillsammans med Montague skrev han uppsatsen "A Paradox Regained" (1960) i vilken den kända paradoxen om den oväntade examinationen rekonstrueras som en variant av Lögnaren. I doktorsavhandlingen *Foundations of Intensional Logic* (1964) sökte Kaplan för-ena den Frege-Churchska analysen av intensionala konstruktioner med en modellteoretisk semantik à la Carnap.

Alltsedan avhandlingen har Kaplan varit starkt inriktad på språkfilosofi, i synnerhet på en logisk analys av språkets modala och intensionala aspekter. Tillsammans med Donnellan, Kripke och Putnam återupplivade Kaplan en tanke som går tillbaka till John Stuart Mill: att en singular term kan referera till sitt objekt "direkt" — utan förmedling via ett begreppsligt innehåll som Frege tänkte sig. Kopplingen mellan det språkliga uttrycket och objektet antas vara av kausal snarare än begreppslig natur. Denna ståndpunkt brukar kallas för "teorin om den direkta referensen". Den tillämpades av Donnellan på *bestämda beskrivningar*, när dessa har s k referentiell användning, av Kripke och Kaplan på *egennamn* (jfr Kaplans "Bob and Carol and Ted and Alice", 1973), av Kaplan, bl a i uppsatsen "On the Logic of Demonstratives" (1979), på *indexikala termer* ("jag", "nu", "här"), och *demonstrati-*

ver ("detta", "det där"), och av Putnam på *artnamn* ("tiger", "guld").

Teorin om den direkta referensen kan ses som ett uttryck för en syn på semantiken inspirerad av Russell, enligt vilken propositioner tänkes vara komplex uppbyggda av individer och egenskaper. För Frege däremot var en proposition något rent begreppsligt, vari individer endast kan förekomma indirekt, företrädda genom abstrakta tankeinnehåll. Om en anhängare av teorin om den direkta referensen förkastar de abstrakta individbegreppen och ersätter dessa i de fregeska propositionerna med individerna själva, så förvandlas dessa propositioner till något som liknar russellska komplex. Kaplan kallar sådana komplex av individer och egenskaper för "singulära propositioner". Han har studerat sambandet mellan Russells semantik och Freges i den kända uppsatsen "How to Russell a Frege-Church" (1975).

Den russellska ansatsen och teorin om den direkta referensen spelar också en viktig roll i Kaplans polemik mot Quines tes att det inte går att "kvantifiera in" i intensionala kontexter (så att konstruktioner som "Det finns en person x sådan att Ralph tror att x är en spion" inte kan ges den mest näraliggande tolkningen). Jfr Kaplans "Opacity" i Schilpp-volymen tillägnad Quine (1987). Kaplans första diskussion av samma ämne, "Quantifying in", finns i den kända Quine-festskriften *Words and Objections* (1969).

1. Hesperos och Fosforos.

Kaplan startade sina föreläsningar med följande något ohistoriska anekdot. De gamla babylonierna hade i sitt språk två namn för planeten Venus: "Hesperos" och "Fosforos". Emellertid trodde de att det var fråga om två olika himlakroppar: de använde "Hesperos" för att beteckna en starkt lysande stjärna som var synlig i väster på kvällshimmeln och "Fosforos" för en stjärna som var synlig på morgonen i stället. Betrakta nu följande "resonemang":

- (1) Babylonierna trodde att Hesperos \neq Fosforos.
- (2) Hesperos = Fosforos.

Genom en identitetssubstitution erhålles:

- (3) Babylonierna trodde att Hesperos \neq Hesperos.

Men förutsatt att fakta är som vi har återgivit dem, är (1) och (2) sanna medan (3) tycks vara falsk. Skulle vi nämligen fråga babylonerna, så skulle de instämma i att Hesperos är skild från Fosforos, men förneka att Hesperos är skild från sig själv. Samma slags empiriska evidens som stödjer (1) talar mot (3).

Något har alltså gått galet här. Men vad? För Frege är det inte svårt att identifiera felet: "Hesperos" och "Fosforos" är egennamn med olika mening ("Sinn") — de refererar visserligen till samma objekt men gör det via olika begrepp; "Hesperos" och "Fosforos" representerar olika sätt på vilka planeten Venus är given för oss. Enligt Freges kända teori om indirekt anföring refererar egennamnen i (1) inte till det som de vanligtvis betecknar, planeten Venus, utan till sina vanliga meningar ("Sinne"). Eftersom de senare är olika, kan inte det ena namnet fritt substitueras för det andra utan att meningen hos hela satsen och eventuellt dess sanningsvärde förändras. (3) följer alltså inte ur (1) och (2).

Anhängaren av teorin om den direkta referensen kan däremot inte tillgripa en sådan förklaring. Enligt honom refererar ju egennamnen direkt till det de betecknar, utan någon begreppslig förmedling. Kaplan säger därför att "Hesperos" och "Fosforos" är synonymer — de har samma "semantiska värde", samma "semantiska funktion". Men i så fall förefaller ju (3) att följa ur (1) och (2), något som tycks kunna visas genom följande semantiska argument:

- (A) Operatorer som "Babylonierna trodde att . . ." opererar på det semantiska värdet (meningen, innehållet) hos den underordnade satsen.
- (B) "Hesperos" och "Fosforos" har samma semantiska värde. (Detta följer ur teorin om den direkta referensen tillsammans med det faktum att dessa namn har samma referens.)
- (C) Det semantiska värdet hos den enkla satsen
 - (i) Hesperos \neq Fosforospåverkas inte genom en substitution av "Hesperos" för "Fosforos". (Detta antas följa ur (B).)

(A) och (C) implicerar att (1) och (3) har samma semantiska värde och således måste (3) ha samma sanningsvärde som (1).

Enligt Kaplan består felet i detta argument i övergången från (B) till (C). Detta steg bygger på den s k *kompositionalitetsprincipen*:

- (K) Det semantiska värdet hos en lingvistisk helhet är en funktion av delarnas semantiska värden.

Man har nu ofta tänkt sig att kompositionalitetsprincipen också kan formuleras som en *substitutionsprincip*:

(S) Det semantiska värdet hos en lingvistisk helhet påverkas inte då man däri utbyter ett deluttryck mot ett annat uttryck med samma semantiska värde.

(C) följer ur (B) givet principen (S).

Kaplan accepterar kompositionalitetsprincipen (K), åtminstone för enkla satser av typen (i). Däremot förnekar han att substitutionsprincipen (S) följer ur (K). Detta beror på att han uppfattar (K) som en förkortning för följande mera precisa formulering:

(K*) Det semantiska värdet hos en lingvistisk helhet är entydigt bestämt av delarnas semantiska värden och av helhetens syntaktiska organisation.

I vissa fall, när ett deluttryck ersättes med ett annat uttryck med samma semantiska värde, påverkas därigenom den syntaktiska organisationen hos helheten. Givet (K*) behöver därför inte en sådan substitution bevara det semantiska värdet hos helheten. Detta förklarar varför substitutionsprincipen (S) kan vara ogiltig. Betraktar vi satsen

(i) Hesperos \neq Fosforos,

och den sats som är resultatet av substitutionen,

(ii) Hesperos \neq Hesperos,

ser vi genast att (ii) kan uppfattas både som en instans av schemat R(X,Y) och av schemat R(X,X) medan (i) endast kan uppfattas på det förra sättet. Det finns alltså en frihet i den syntaktiska analysen av (ii) som inte föreligger ifråga om (i). Vi kan därför säga att dessa satser har olika syntaktisk form. Det är då inte alls konstigt att de också har olika semantiska värden. Den syntaktiska skillnaden mellan sätserna gör det möjligt för dem att ha olika logisk status: (ii) men inte (i) är logiskt falsk.

Kaplan påpekade att denna analys av Hesperos-Fosforos påminner om Hilary Putnams behandling av Benson Mates kända synonymiparadox: Betrakta vilket som helst par av synonymer, t ex "grek" och "hellen". Ingen skulle betvivla att:

(a) Den som tror att alla greker är greker, tror att alla greker är greker.

Men man kan mycket väl betvivla att:

- (b) Den som tror att alla greker är greker, tror att alla greker är hel-lener,

även om (b) fås ur (a) genom ett utbyte av synonymer. (Se Mates, "Synonymity", 1950). Putnam argumenterade för att synonymiutbytet i dylika fall leder till en förändring av den logiska strukturen hos satsen och att denna förändring är ansvarig för att satsens mening förändras. Han förnekade således att synonyma uttryck alltid fritt kan bytas mot varandra utan att meningen hos helheten förändras. I stället föreslog han följande version av kompositionalitetsprincipen: Meningen hos en sats är en funktion av delarnas mening *och av satsens logiska struktur*. ("Synonymy and the Analysis of Belief Sentences", 1954.)

Kaplans lösning av Hesperos-Fosforos-paradoxen tycks emellertid ha en begränsad räckvidd. Enligt den ohistoriska anekdoten gäller ju inte bara (1) och negationen av (3) utan också:

- (4) Babylonierna trodde att Hesperos var synlig på kvällen,

och negationen av

- (5) Babylonierna trodde att Fosforos var synlig på kvällen.

Om vi emellertid betraktar de underordnade satserna:

- (iii) Hesperos var synlig på kvällen,

och

- (iv) Fosforos var synlig på kvällen,

så förefaller det som om dessa satser har *samma* syntaktiska form. De är ju uppbyggda på samma sätt från uttryck som tillhör samma syntaktiska kategorier: det finns en ett—ett tillordning mellan uttryck som transformerar den ena satsen i den andra; satserna är *strukturellt identiska*. I detta fall tycks substitutionen således inte påverka den syntaktiska organisationen hos satsen. Givet (K*) skulle alltså (5) följa ur (4) och (2), vilket tycks vara orimligt.

Kaplans svar på denna invändning är att den syntaktiska organisationen eller formen hos en sats omfattar mer än själva satsstrukturen. Även de ingående namnens identitet spelar en roll, (iii) och (iv) har olika syntaktisk organisation och därmed olika semantiska värden helt enkelt därför att de involverar olika egennamn. På denna punkt skiljer

sig således Kaplans förslag från Putnams: Kaplans substitutionsprincip är mer restriktiv.

Om vi har förstått Kaplan rätt, skulle man kanske kunna tänka sig det semantiska värdet hos en lingvistisk helhet som ett träd vars struktur motsvarar helhetens struktur och vars toppnoder är "behängda" med de semantiska värdena hos de enkla deluttrycken *tillsammans med* uttrycken själva. Detta skulle innebära att det semantiska värdet hos ett komplext lingvistiskt uttryck innehåller både icke-lingvistiska och lingvistiska komponenter. En purist som Frege skulle blekna!

Om vi som ett exempel tar satsen "Hesperos är inte rund" och representerar trädstrukturer med hjälp av ordnade sekvenser, så kan det semantiska värdet hos denna sats identifieras med sekvensen:

⟨⟨"inte", negation⟩, ⟨⟨"Hesperos", Venus⟩, ⟨"rund", rundhet⟩⟩.

En del anhängare av teorin om den direkta referensen, t ex John Perry, skiljer mellan två aspekter hos en sats semantiska värde: den proposition som satsen uttrycker ("innehåll") och satsens "kognitiva värde". Enligt detta synsätt har (i) och (ii), respektive (iii) och (iv), samma innehåll medan deras kognitiva värden skiljer sig åt. Skulle vi vilja göra denna distinktion inom ramen för Kaplans teori, så kunde den ovanstående sekvensen uppfattas som det kognitiva värdet hos "Hesperos är inte rund", medan satsens innehåll skulle bestå i:

⟨negation,⟨Venus, rundhet⟩⟩,

dvs resultatet av att vi i den förra sekvensen stryker de lingvistiska elementen. Ett sådant innehåll skulle då motsvara en russellsk proposition.

Kaplan sammanfattar sin version av teorin om den direkta referensen med följande bestickande devis:

**Fregeans do it in the
semantics
Millians do it in the syntax**

2. Paderewski

Kaplan ser en avgörande skillnad mellan epistemiska uttryck, som "Babylonierna trodde att . . ." eller "George IV undrade om . . .", och andra intensionala konstruktioner, tex modala och temporala sådana ("Det är möjligt att . . .", "Det var en gång . . ."). I kontexter av det förra slaget är det viktigt hur de omtalade objekten uppfattas av subjektet — den *mentala representationen* av objekten spelar här en väsentlig roll. I en mental attityd uppträder inte objektet självt utan förmedlas av en mental representation. Samma objekt kan dessutom representeras på olika sätt i olika mentala attityder.

Denna tanke om den mentala representationen är central i Freges teori. Och den är också central för Kaplan. Kaplan tog emellertid avstånd från Freges tanke att de mentala representationerna är någonting som är skilt från de lingvistiska uttrycken — att de är abstrakta "Sinne" som utgör förmedlande led inte bara mellan subjektet och objekten utan även mellan uttrycken och objekten. I Kaplans teori däremot blir det uttrycken själva som fungerar som mentala representationer. Olika uttryck som betecknar samma objekt kan fungera som olika representationer av objektet ifråga.

Kaplans syntaktiskt orienterande version av teorin om den direkta referensen tycks emellertid vid första påseende vara otillräcklig för att klara av exempel av den typ som beskrivits av Kripke i den kända uppsatsen "A Puzzle about Belief" (1979). Kripke beskriver en person, Peter, som har hört talas om Paderewski, den berömde pianisten, och om Paderewski, den polske premiärministern. Peter tror felaktigt att dessa är olika personer. Dessutom tror han att politiker saknar musikalisk talang. När Peter använder "Paderewski" som ett namn på pianisten, bejakar han givetvis satsen

(v) Paderewski var musikalisk,

medan han i stället bejakar

(vi) Paderewski var inte musikalisk,

när det är fråga om premiärministern. Tror nu Peter att Paderewski var musikalisk eller inte?

När det gällde babylonierna så var det inte svårt att redogöra för deras trosuppfattningar rörande Hesperos och Fosforos. De trodde att Hesperos, men inte Fosforos var synlig på kvällen. Beskrivningen är

möjlig ty språket innehåller ju två olika namn "Hesperos" och "Fosforos". Men det är mycket svårare att beskriva Peters sinnestillstånd, då det här ju bara tycks finnas ett namn — "Paderewski" — att tillgå. Observera att babyloniernas och Peters situationer i en mening är analoga — både de förra och den senare begår ett faktueellt misstag; de misslyckas med att göra en korrekt identifikation. Men Peters fall är svårare att beskriva inom ramen för Kaplans syntaktiskt orienterade teori, för här kan inte beskrivningen utnyttja en skillnad mellan namn. I detta avseende klarar sig Freges teori bättre, menar Kaplan. Frege skulle kunna acceptera bägge påståendena:

(6) Peter tror att Paderewski var musikalisk,

och

(7) Peter tror att Paderewski inte var musikalisk,

med tillägget att "Paderewski" i (6) och (7) har olika mening ("Sinn"). (6) tillsammans med (7) skulle således för Frege inte implicera att Peter är själv motsägande i sina trosuppfattningar. Kaplan har inte denna utväg. Enligt hans ovan antydda semantiska analys tycks (v) och (vi) vara kontradiktoriska motsatser. (6) och (7) tycks följaktligen tillskriva Peter själv motsägande trosföreställningar. Men Peters misstag tycks ju vara av rent faktuell och inte av logisk natur.

3. Ord och flera ord

För att kunna lösa Paderewski-paradoxen ansåg Kaplan att man måste gå tillbaka till språkets grundvalar och utveckla en ny teori om ordens natur. Denna teori skulle vara ett alternativ till den traditionella "formalistiska" uppfattningen med dess distinktion mellan *ordtyper* och *ordförekomster*, där en ordtyp tänks vara det som är gemensamt för en klass av konkreta ordförekomster — deras form eller gestalt. I *Filosofins historia*, del III, formulerar Anders Wedberg denna formalistiska ståndpunkt så här:

Vad som följer på nästa rad:

0 0 0 0

är fyra förekomster av samma uttrycksgestalt, nämligen den som vi också kallar uttrycksgestalten "0". En uttrycksgestalt är något som är gemensamt för en rad konkreta språkliga uttryck, talade eller skrivna eller producerade på något annat sätt. De konkreta uttrycken säges vara lika många förekomster av den gemensamma gestalten.

Det utmärkande för den formalistiska synen, enligt Kaplan, är att det "gemensamma" för alla ordförekomster av samma typ är deras perceptuella form, något som tänks vara oberoende av ordens mening. Det skall gå att rent perceptuellt avgöra om två förekomster är av samma typ eller inte — för att tillhöra samma typ skall de vara perceptuellt lika. I något perceptuellt avseende skall det ena likna det andra mer än det liknar varje förekomst av varje annan ordtyp. Detta låter som en mycket stor beställning. Finns det verkligen så stor likhet i uttal mellan t ex en Texasbo och en person från New England när de yttrar samma engelska ord? Eller tänk på nutida respektive 1700-talssvenska. Och vad finns det för perceptuell likhet mellan det uttalade och det skrivna ordet "nej"?

Givetvis skulle formalisten kunna svara att antalet ordtyper är större än man kanske till en början tror. Det uttalade och det skrivna "nej" kan kanske hävdas vara förekomster av två olika men "associerade" ordtyper. Likaså i de andra exemplen. Men då får formalisten svårt att förklara vari sambandet mellan de associerade ordtyperna består. I varje fall kan inte detta samband vara av rent formell natur.

Vi har sett att formalisten leds till att postulera flera ordtyper där det är naturligt för oss att tala om bara ett ord. I andra sammanhang leder den formalistiska teorin till att man sammanslår flera ord till en ordtyp, t ex ordet "bank" i betydelsen finansiell inrättning och "bank" som i "sandbank".

Kaplan anser också att den formalistiska teorin har en oroväckande platonistisk karaktär med sitt tal om abstrakta ordtyper som manifesterar sig i konkreta förekomster. Enligt vår vanliga syn på språket, menar Kaplan, är ett ord något som kan förändra sig över tiden, som uppkommer vid en viss tidpunkt, lever för en tid, och eventuellt så småningom upphör att existera. Ett ord i denna mening kan varken vara den abstrakta typen eller den kortlivade förekomsten.

Enligt Kaplans egen teori ("the stage-continuant model") utgör ordförekomsterna olika moment i ett ords existens. Annorlunda uttryckt kan ett ord liknas vid ett perdurerande föremål där de olika förekomsterna ses som stadier i föremålets historia. Utifrån denna approach är det givetvis oproblematiskt att tala om ett ords uppkomst, liv och död.

Vad är det som gör att de olika stadierna är moment i ett och samma ords historia? Enligt Kaplan är det orsaksrelationerna och personernas intentioner som binder de olika förekomsterna samman. Ordets historia är en kedja där länkarna är av två slag: ordet lever ibland "interperso-

nellt", det överförs från en person till en annan i kommunikationsakter, och ibland "intrapersonellt" som något som lagras i "minnet" hos en individ. Från det att en person uppfattar ett ord (ett "input-yttrande") tills det att han sedermera uttalar ordet (ett "output-yttrande") existerar ordet någonstans i hans "svarta låda" (medvetande, hjärna). Att det är samma ord som uppfattas och sedermera uttalas bestäms inte av en perceptuell likhet mellan dessa yttranden utan av att rätt sorts samband föreligger, t ex en rätt sorts intention: att yttra just det ordet. Kaplan har ett roligt exempel: ponera att du ber mig att upprepa orden "one", "two", . . ., "nine", "ten", men att jag bestämmer mig för att luras och i stället för "nine" säger det likalydande tyska ordet "nein". Att jag lyckas lura dig beror på att jag har rätt sorts intention. (Men har jag verkligen lyckats lura dig i detta fall? Du skulle ju kunna hävda att jag gjorde precis det du bad mig att göra, även efter det att du fått höra min förklaring.)

Denna Kaplans modell leder honom till att formulera två uppseendeväckande teser:

(I) Två ord kan stavas på samma sätt, uttalas på samma sätt och ha samma semantiska värde ("mening"), men ändå vara olika.

(II) Ett input-yttrande och ett output-yttrande kan skilja sig hur dramatiskt som helst från varandra och ändå vara yttranden av samma ord.

Ett fall av typen (II) kan inträffa när subjektet har den rätta intentionen — att upprepa input-ordet — men det som kommer ut låter helt olika p g a något fel i talmekanismen. Ordet kan bli våldsamt förvrängt, men det är, enligt Kaplans teori, ändå fråga om "samma ord".

För att illustrera (I) kan vi tänka oss en babylonier som i sitt språk redan har "Fosforos", men inte "Hesperos". Sedan upptäcker han en klart lysande stjärna på kvällshimlen och döper den till "Fosforos" (!) till ära av den vackra morgonstjärnan, på samma sätt som man kan döpa sin son till "David" till ära av den bibliske David. Enligt Kaplan skapas genom en sådan dophandling ett *nytt* ord — ett nytt namn. I det här fallet begick babyloniern emellertid ett faktueellt misstag — det var ju fråga om samma himlakropp. Därigenom fick han i sitt språk två namn "Fosforos", som stavas och uttalas på samma sätt och som har samma semantiska värde, men som ändå är skilda åt.

Kaplan inför i detta sammanhang en distinktion mellan två typer av namn: "common currency"-namn och "generiska" namn. "Common currency"-namn är den sorts namn som vi har talat om hittills. När "David" används om David Kaplan och om den bibliske David, så är

det fråga om två olika "common currency"-namn som bägge exemplifierar samma generiska namn "David". Man skulle kanske kunna se det generiska namnet som en gemensam *typ* för de olika "common currency"-namnen, men "typ" skall här inte uppfattas på det vanliga abstrakta sättet: generiska namn är inga abstrakta objekt, även de har en historia och kan förändras. Text uttalades namnet "David" säkert annorlunda förr i tiden. Kaplan menar att det bara är "common currency"-namn som betecknar något, de generiska namnen benämner inte.

I fallet med den förvirrade babyloniern har vi två "common currency"-namn som bägge exemplifierar samma generiska namn "Fosforos" och som dessutom råkar benämna samma objekt.

4. Paderewski igen

Enligt Kaplan är Paderewski-fallet ett annat exempel på tesen (I) ovan. I vårt språk finns det bara ett "common currency"-namn "Paderewski" som betecknar pianisten och statsmannen. Nu hör emellertid Peter namnet vid olika tillfällen och blir övertygad om att det är fråga om två olika personer. Därigenom kommer han också att felaktigt tro att det finns två olika "common currency"-namn "Paderewski" — ett för statsmannen och ett för pianisten. Hans faktuelle misstag leder honom alltså till ett lingvistiskt misstag. Lite metaforiskt kan vi säga att han lagrar namnet "Paderewski" på två olika ställen i sin "svarta låda". Kaplan hävdar att det därigenom *hos Peter* uppkommer två olika "common currency"-namn "Paderewski", där det i vårt språk bara finns ett. Peters misstag leder på så sätt till att hans språk inte längre sammanfaller med vårt!

I normalfallet, när en person talar samma språk som vi, kan vi sluta oss från:

Sven bejakar uppriktigt "— — —"

till

Sven tror att — — —.

Vi kan således sluta oss till att Sven tror att Paderewski är musikalisk från Svens uppriktiga bejakande av *satsen* "Paderewski är musikalisk". Denna princip ("the Disquotatation Principle") kan vi emellertid inte tillämpa när det föreligger en skillnad mellan talarens språk och vårt

eget: vi kan således inte tillämpa den på Peter i Paderewski-fallet då Peters språk genom ett lingvistiskt misstag kommit att avvika från vårt.

I Peters språk är satserna:

(v) Paderewski var musikalisk,

och

(vi) Paderewski var inte musikalisk,

som bägge uppriktigt bejakas av Peter, inte negationer av varandra. De innehåller ju olika "common currency"-namn. Men vad skall vi säga om

(6) Peter tror att Paderewski var musikalisk.

som ju tänks vara en sats i *vårt* språk? Är den sann eller falsk?

Kaplan anser att denna fråga aktualiserar ett mer generellt problem: Hur redogör vi för epistemiska attityder hos människor med ett annat språk? I synnerhet, vad händer när vi konfronteras med ett språk som innehåller två namn för ett och samma objekt där vårt språk bara har ett namn, och där de som talar det främmande språket tror att namnen ifråga refererar till olika objekt? (Observera att denna typ av fall skiljer sig från det ursprungliga exemplet med babylonierna, ty där tänkte vi oss att både deras språk och vårt eget innehåller de båda namnen "Hesperos" och "Fosforos".) Antag t ex att det finns ett folk, lunatikerna, som har två namn för månen, säg " m_1 " och " m_2 ", och som tror att dessa namn har olika referenter. De accepterar satserna:

(vii) m_1 är lyckobringande,

och

(viii) m_2 är inte lyckobringande.

Vad skall vi då säga om sanningsvärdet hos följande sats?

(8) Lunatikerna tror att månen är lyckobringande.

Kaplan anser att det *inte* finns något svar på denna fråga. Vi kan redogöra för lunatikernas epistemiska attityder bara indirekt — på ett "metalingvistiskt" sätt:

(9) Lunatikerna använder " m_1 " och " m_2 " som två namn på månen men tror att det finns två olika himlakroppar x_1 och x_2 , sådana

” m_1 ” betecknar x_1 , ” m_2 ” betecknar x_2 , och x_1 är lyckobringande medan x_2 inte är det.

Samma typ av metalingvistisk omskrivning måste tillämpas när vi rapporterar Peters övertygelser:

- (10) Peter har två ”common currency”-namn på Paderewski, som bägge exemplifierar det generiska namnet ”Paderewski” och som han tror refererar till olika personer — en musikalisk och en omusikalisk.

Däremot finns det inget svar, hävdar Kaplan, på den enkla frågan om Peter tror att Paderewski var musikalisk.

Som läsaren kanske erinrar sig, ansåg Kaplan att Paderewskifallet inte är ett problem för Freges teori. Enligt den senare teorin kan man, hävdar Kaplan, acceptera såväl

- (6) Peter tror att Paderewski var musikalisk

som

- (7) Peter tror att Paderewski inte var musikalisk,

förutsatt att man tillskriver ”Paderewski” olika (och lämpliga) ”Sinne” i de två satserna. Men kan vi göra denna förutsättning? För oss har ju, enligt den Fregeska teorin, ”Paderewski” *en* bestämd mening som skiljer sig från bägge de meningar som Peter tillskriver ordet. Är detta riktigt, så blir frågan om Peter tror att Paderewski var musikalisk lika problematisk för en Frege-anhängare som för Kaplan. Kanske måste den förre i detta fall tillgripa samma slags manöver som den senare.

Men är den riktiga manövern att säga, som Kaplan gör, att frågan saknar svar? Är det inte rimligare att säga att svaret är *negativt*: Peter tror inte att Paderewski var musikalisk. Inte heller tror han att Paderewski inte var musikalisk. Något liknande skulle man kunna säga om lunatikerna: de tror varken att månen är lyckobringande eller att den inte är det. De har aldrig haft tillfälle att ta ställning till denna fråga. Deras trosuppfattningar kan inte återges med hjälp av vår term ”månen” då det inte finns någon exakt översättning av denna term i deras språk. Peters fall är i detta avseende analogt: hans språk saknar en exakt motsvarighet till vårt ”Paderewski”.

För att beskriva Peters trosuppfattningar kan man, som vi har sett, tillgripa en metalingvistisk omskrivning. Freges teori ger oss även möjligheten att beskriva dessa trosuppfattningar ”i objektspråket” efter att

först ha utökat vårt språk med två namn, säg "Paderewski₁" och "Paderewski₂", med samma meningar som Peters två "common currency"-namn "Paderewski". Denna möjlighet tycks emellertid inte föreligga enligt Kaplans teori. Givetvis kan vi även enligt denna införa två namn "Paderewski₁" och "Paderewski₂". Men för att dessa termer i vårt språk skall kunna vara översättningar av Peters två "common currency"-namn, måste vi inte då vara offer för samma faktuelle missstag som Peter: måste vi inte tro att pianisten och statsmannen är olika personer? Och det gör vi ju inte. Det förefaller som Kaplan kanske ändå har rätt när han hävdar att Freges teori har lättare att handskas med rapportering av epistemiska attityder hos människor med ett annat språk. Åtminstone så länge språkskillnaden grundar sig i olika uppfattningar om verkligheten.

5. Kaplan och Frege

Låt oss återigen betrakta satserna:

(4) Babylonierna trodde att Hesperos var synlig på kvällen,
och

(5) Babylonierna trodde att Fosforos var synlig på kvällen.

Enligt vår anekdot är (4) sann medan (5) är falsk. Dessutom är Hesperos = Fosforos = Venus. Således gäller:

(11) Hesperos = Venus, och babylonierna trodde att Hesperos var synlig på kvällen.

(12) Fosforos = Venus, och babylonierna trodde inte att Fosforos var synlig på kvällen.

Enligt det miliska synsättet är ett egennamns enda semantiska funktion att företräda sitt objekt. Egennamn fungerar enbart som "etiketter" som vi fäster vid objekten. Men ifall "Hesperos" respektive "Fosforos" i (11) och (12) endast är olika "etiketter" för planeten Venus, så förefaller det som om man borde kunna härleda från dessa sats, medelst s k *existentiell generalisering* (E G), att:

(13) $\exists x[x = \text{Venus och Babylonierna trodde att } x \text{ var synlig på kvällen}]$,

respektive

- (14) $\exists x[x = \text{Venus och Babylonierna trodde inte att } x \text{ var synlig på kvällen}]$.

Men (13) och (14) utgör tillsammans en logisk motsägelse. Det förefaller således som om (E G) inte fritt kan tillämpas på egennamn när dessa namn förekommer innanför räckvidden för epistemiska operatorer. Man skulle kunna säga att ovanstående resonemang är en variant av den ursprungliga Hesperos-Fosforos-paradoxen. Denna variant bygger på en tillämpning av (E G), medan den ursprungliga paradoxen använde sig av substitution i stället. Det är inte uppenbart hur Kaplans kritik av substitutionsprincipen kan utsträckas till (E G).

Utifrån ett fregeskt synsätt är den nya versionen av paradoxen lika lätt att upplösa som den gamla. För en Fregeanhängare har ju namnen "Hesperos" och "Fosforos" olika mening ("Sinn"). Dessutom har de i epistemiska kontexter inte sin vanliga referens utan står i stället för det som vanligtvis är deras mening. Satsen (4) handlar egentligen inte om Hesperos utan om meningen hos ordet "Hesperos". Skulle vi vilja tillämpa (E G) på (4) så skulle vi således få lov att kvantifiera över meningar snarare än över konkreta objekt. I (11) betecknar den första förekomsten av "Hesperos" planeten Venus, medan den andra står för meningen hos ordet "Hesperos". Skulle vi alltså tillämpa (E G) på (11), skulle vi få:

- (15) $\exists x/\exists\alpha[x = \text{Venus och babylonierna trodde att } \alpha \text{ var synlig på kvällen}]$,

där x är en individvariabel medan α varierar över meningar hos egennamn. (15) säger givetvis något annat än (13). Den senare satsen, om den tolkas bokstavligt, är enligt Freges teori absurd. Om den skall uttrycka något som möjligtvis kan vara sant måste den modifieras på ett lämpligt sätt. Det finns ingen anledning att tro att rimliga fregeska modifieringar av (13) och (14) kommer att vara logiskt oförenliga och kanske inte ens att de kommer att följa från (11) respektive (12).

Nu antydde Kaplan en tolkning av sin egen teori "i Freges anda". Han framkastade tanken att egennamn förutom referens också skulle kunna tillskrivas mening. Dock endast under förutsättning att meningen hos ett namn (ett "common currency"-namn) inte uppfattas som något tredje — som ett förmedlande led mellan namnet och objektet, utan i stället identifieras med namnet självt. Kanske kan man således se Kaplans begrepp "common currency"-namn som ett slags ersättning för

fregeska meningar hos egennamn. Där Frege skiljer mellan olika meningar hos *ett* egennamn ("Paderewski"), finner Kaplan flera "common currency"-namn i stället.

För att förstå hur en fregesk variant av Kaplans teori kan se ut bör vi först titta lite närmare på Freges begrepp 'mening'. I uppsatsen "Belief *DE RE*" (*Journal of Philosophy*, 1977) skiljer Tyler Burge mellan tre olika funktioner hos detta begrepp:

(i) att förklara vad det innebär att *förstå* ett språkligt uttryck: att förstå ett uttryck är att uppfatta dess mening.

(ii) att göra en *förmedlande länk* mellan de språkliga uttrycken och det som de refererar till: ett uttrycks referens är entydigt bestämd av dess mening.

(iii) att förklara varför sådana klassiska logiska lagar som substitution av likarefererande uttryck och existentiell generalisering inte tycks vara giltiga i epistemiska kontexter: i sådana kontexter är det ju meningen, informationsinnehållet hos de ingående uttrycken som är relevant för sanningsvärdet hos helheten, och inte det som de normalt refererar till.

Freges teori innebär att en och samma aspekt hos ett språkligt uttryck — den abstrakta meningen hos uttrycket — fyller alla dessa tre funktioner. Enligt teorin om den direkta referensen kan emellertid en agents förståelse av ett namn inte analyseras som ett uppfattande av ett abstrakt tankeinnehåll. Namn är i allmänhet inte alls förbundna med sådana tankeinnehåll och dessa skulle inte heller — även om de funnes tillgängliga — räcka till för att bestämma referensen hos egennamnen. Det som bestämmer ett egennamns referens enligt teorin om den direkta referensen är i stället en kausal kedja mellan referenten och namnet. Samma kausala relation tänkes också förklara vad det innebär att talaren åsyftar den rätta referenten när han använder namnet, och därigenom förstår namnet ("Meanings are not in the head"). Teorin om den direkta referensen har således inget behov av att postulera fregeska meningar för egennamn som skall fylla funktionerna (i) och (ii). Däremot kan den, om den konstrueras i Freges anda, fortfarande ha ett behov av meningar med funktionen (iii): meningar som informationsinnehåll.

Tidigare har vi pekat på en viktig skillnad mellan russellska propositioner och fregeska: de förra men inte de senare kan som sina konstituenten innehålla konkreta individer. Berget Mont Blanc med alla snötäckta sluttningar är en beståndsdel i den russellska proposition som uttrycks av "Mont Blanc är mer än 4000 m högt". Det finns även en

annan väsentlig skillnad mellan de två slagen av propositioner. Russelska propositioner antas handla om sina beståndsdelar: individer och relationer. De fregeska propositionerna däremot, vilka har begrepp som konstituenten, handlar i stället om sina beståndsdelars referenter.

Vi tänker oss en fregesk proposition som ett komplex av begrepp, t ex:

$$X = [C; i_1, \dots, i_n],$$

där C är ett relationellt begrepp, i_1, \dots, i_n är individualbegrepp, och där hakarna [,] står för det sätt (vilket det nu än är) på vilket konstituenterna är sammanfogade i den fregeska propositionen. Varje begrepp *bestämmer* (eller *refererar till*) en lämplig entitet: relationella begrepp bestämmer relationer och individualbegrepp bestämmer individer. Den fregeska propositionen X ovan handlar inte om de ingående begreppen utan om de objekt som bestäms av dessa. Om R är den relation som bestäms av relationsbegreppet C och x_1, \dots, x_n är de respektive individer som bestäms av individbegreppen i_1, \dots, i_n , så är propositionen X sann om och endast om individerna x_1, \dots, x_n (i den ordningen) står i relationen R till varandra.

Om vi i enlighet med Frege tänker oss att språkliga uttryck förutom referens har mening, så kan vi för varje uttryck X låta "«X»" beteckna meningen hos X. Således betecknar "«Hesperos»" meningen hos uttrycket "Hesperos". Observera att uttrycket "«Hesperos»" också har en mening som betecknas med "««Hesperos»»". Sådana "menings-citationstecken" infördes av Kaplan i uppsatsen "Quantifying In" (1969). Intuitivt, tänker vi oss att två uttryck A och B har samma mening om och endast om identitetsutsagan "A=B" inte är informativ, dvs om och endast det inte är möjligt att tro att $A \neq B$, utan att tro att $a \neq A$. Meningen «A» hos ett uttryck A kan vi representera med ekvivalensklassen av alla uttryck med samma mening som A.

För att illustrera:

(4) Babylonierna trodde att Hesperos var synlig på kvällen,

uttrycker den fregeska propositionen:

«Babylonierna trodde att Hesperos var synlig på kvällen» =
 [«trodde»; «babylonierna», «att Hesperos var synlig på kvällen»] =
 [«trodde»; «babylonierna», ««Hesperos var synlig på kvällen»»] =
 [«trodde»; «babylonierna», «[«Synlig på kvällen»; «Hesperos»]»].

Denna proposition är sann om och endast om babylonierna var rela-

terade på ett bestämt sätt till propositionen [«Synlig på kvällen»; «Hesperos»]. Eftersom «Hesperos» \neq «Fosforos», så behövde babylo- nierna givetvis inte vara relaterade på samma sätt till propositionen [«Synlig på kvällen»; «Fosforos»]. Tidigare har vi också påpekat att den fregeska analysen inte råkar ut för (E G)-varianten av Hesperos- Fosforos-paradoxen.

Om N_1 och N_2 är olika "common currency"-namn, så är enligt Kap- lans teori " $N_1 = N_2$ " alltid en informativ utsaga. Uttryckt i fregeska termer betyder detta att olika "common currency"-namn alltid har oli- ka mening. Om vi nu representerar meningen hos ett namn N med klas- sen av alla namn som är synonyma med N , så skulle denna klass ha N som enda element. Som Kaplan säger, namn kan ses som sina egna me- ningar. Trogen sin devis söker Kaplan ersätta tal om meningar med tal om lingvistiska entiteter.

Kanske är en millsk teori om egennamn således förenlig med en lämp- ligt omtolkad fregesk teori om mening och referens. \square